

Érzelmes utazás a becsei Helikonra

Majtényi Mihály

Mi a fene — mondod —, ezen a mi tájunkon Helikon is volt? Bizony volt. íróseréglés 1928 novemberében; későőszi napok járták, és már erősen fűtötték a becsei Népkör nagyszaláját, amely a helikoni tanácskozásoknak hajlékot adott.

A költő, aki harmadosztályú fapadon elindult a negyvenkilométeres útra, erre az írótalálkozóra boldogan tapogatta zsebében a Helikon rendezőinek meghívólevelét. Hogyne, amikor ilyen meghívólevele Bródy Mihály úrnak sincsen, aki pedig a B. N. nagyhatalmú szerkesztője (s aki az elmaradt meghívólevelé miatt fulmináns vezércikkben — tele latin idézetekkel és „vederemo!” befejezéssel — meg is támadta volt a Helikont). Szóval annak sem volt ilyen; (szilszkinprémes bundája volt,) de meghívólevele nem volt, neki viszont, az ötvenkilós ösztövére költőnek, aki a prózában és zsurnalisztikában is kezdett lébenkanál lenni, neki elküldték a szíves invitálást, s ő szó szerint hitelt is adott neki.

Kiderült ugyan, ha otthonmarad, az sem baj, mert szállást az eredeti tervben nem biztosítottak neki, tévedésből kimaradt, de oda se neki! Annak az úriháznak, amely két nevesebb vendégét, köztük F. L.-t, a nagy poétát befogadta, meg sem kottyant egy harmadik fekhely... neki is helye lett abban a szobában és hallhatta F. L. krákogását, legújabb versét, valamint panaszát, miszerint csak egy veséje van (mármint F. L.-nek), aminek következtében éjszaka másik kettőjüket több ízbeli felkeléssel megzavarta. Am mi volt mindez a kis szépséghiba ahhoz a boldogsághoz, amely költőnk lelket akkor teljes egészében betöltötte, hogy íme tagja a helikoni nagy összefogásnak....

A költő csak hosszú évek múlva egy összegyűjtött és kiadott levelezés-kötet lapjairól értesült, miket vagdostak az emberek egymás fejéhez az előtte oly fenséges helikoni költősereglés kapcsán (vastag grombaságokat, például, hogy „remélem nem lesz az esten liberális búzbomba”... avagy „reakciós nyüzsgést látunk ebben az ünnepségben”); a költő a szívével utazott és nem tudta, hogy a világnézetek viharfellegei Becse ege felett is gomolyognak és már olyanfajta kisülések is megvilágítják villámaikkal a légkört, mint a meztelen nyakú poéták harsogó szava a külvárosi sárról, amely Bécsein is odaragasztotta a cipő nélkül maradt gyerekeket otthonukhoz, mert cipő híján nem látogathatták az előadásokat a helybeli állami elemi iskolában... A költő a szívével utazott és csodálatosképpen akkor még nem látta a sarat, ezt a sarat, csak a csillagokat nézte fent a magasban, s az volt a vágya, hogy zsakettkabátban maga is fellépjen a városi nagyvendéglő nagytermének pódiumán az irodalmi előadáson... Persze, oda akkor őt még nem engedték fel, hiszen csak sereghajtó volt az általánosan tollforgatónak nevezett írók között. A vezérek a Népkör kistermében tanácskoztak, és ő a bennfentesek szavának csak kiszűrődő szófoszlányait hallhatta, mint például a vezérnek, a Szépléleknek indítványát, hogy legyen az új társaság neve Vitkovics Mihály irodalmi társaság, amire V. Žarko., a szerb kiküldött lelkesen megcsókolta őt, lévén Vitkovics Mihály mindkét irodalom szép emléke és dísze. A költő, aki lélekben maga is helyeselte, hogy az irodalmi társaság ezt a nevet viselje, később csodálkozott, hogy ez a társaság soha semmilyen néven nem alakult meg, pedig azóta egész a második világháborúig jóegypár tanácskozáson vett részt a szünni nem akaró megalakulás körül.

Am ne térjünk el a tárgytól! A költő eszménye a Széplélek volt (később irodalmi vezetője), a valóban hitese ember, aki a kulisszák mögött minden irodalmi szálát mozgatott, és erre a helikoni ünnepségre nem is zsakettkabátban érkezett — mint a legtöbben —, hanem frakkban, hogy ezzel is jelezze, milyen ünnepi pillanat számára ez a tanácskozás és az egész Helikon. (Ha egyszer igazi író leszek — gondolta a költő —, én is frakkot csináltatok.) Mert zsakettkabátja már volt, mint első állomás az érvényesülés és irodalom felé vezető úton, zsakettkabátja már volt, csak felette a nagykabát volt gyenge csalánszövet.

De ne álljunk meg az ilyen részleteknél; ne vegyük el a költőtől az álmokat és illúziókat, hagyjuk őt meg a maga szerepében, a maga gondolkörében. Ő a szegénységet — bár onnan jött a szegénysorról — úgy gondolta orvosolni, hogy részvétellel írt a szegényekről meg a szegénységről. Részvétellel, de nem lázadással. Magát a szegénységet a világ éppen olyan tényezőjének tartotta, mint minden mást: természetes tényezőnek, amelyen belátható időn belül úgysem lehet segíteni. Úgy gondolta, hogy ősei eleget voltak szegények ahhoz... hogy ő most gazdag legyen? — kérdezed. Ej, dehogyan volt gazdag, szegényebb volt ő talán amazoknál, mert ő már megismerte a Vágyat, így pedig még jobban fáj a szegénység. Vágyban élő lélekkel álmódzott sikerről, amelyet egyszerűen tollal vélt magának megszerezni egy szőnyeges lakás partján. De ne kínozzuk tovább a költőt ilyen lélekelemzéssel, kanyarodjunk vissza a nagyterembe, ahol poétánk ott szorong a bejárati ajtó mellett és füleli a tanácskozások szavait odabentről, amíg aztán — kinyitva az ajtókat — a közrendű írósereg előtt is kihirdetik a felnőtték, a nagyok döntését.

Esze azért volt a költőnek, mert mialatt fülelt és olvasatlanul itta a spriccereket — amelyeket a háznagy megbízásából a fehérkabátos pincérember a költővendégeknek számolatlanul töltött a poharába —, mondom, mialatt így folytak az események, egy szőkehajú leánya kezeit szorongatta

meg néha titkon az asztal alatt. S bölcsen igyekezett felelgetni a leányka atyjaurának, a köz- és váltóügyvédnek öhozzá intézett kérdéseire, hogy például neki mi a véleménye Szabolcska Mihály költészetéről.

— Mert szép ez a költészet, édes öcsém, akármit is beszéltek ti fiatalok! Ez az én fiam is mindig csak Adyt meg mindig csak... hogy is hívják...? (A verslázadás akkori szellemén túl itt a mi elmaradt vidékünkön más név hirtelen nem jutott eszébe az öregúrnak, mert sohasem kukkantott be fia könyvtárába, ahol Kassák Lajos dominált akkortájt, meg a modernnek.)

Ezt mondta az öreg váltóügyvéd és intett a pincérnek, hogy töltsen meg a poharakat. Pedig nem volt elmaradt ember, olvasott ember volt, könyvvasárló ember s mint ilyen biztos tipp, amikor egy ilyen vajdasági... hogy is mondjam csak: köz- és magáníró könyvekkel, saját könyvével a hóna alatt megjelent nála, hogy „uram, ügyvéd uram, szállok az úrhoz, betűt hozok a hónom alatt, magyar betűt”... és így tovább. Eppen ezért költőnk nem ment neki vadul Szabolcska Mihály tekintetes úrnak és nem idézte Karinthyt, hogy „nincsen benne semmi, ámde az legalább érthető”, hanem köntörfalazott. Így mondta: na igen kérem, a nyelve... hát az igen... a temesvári református parókia tiszteletes urának nyelve... bár ami a gondolatvilágát illeti...

— Kissé régies — szölt közbe a szőke leányzó, hogy segítse ifjú költőnköt. Mert a leány is Kassákért rajongott, azonfelül pedig biztosra vette, hogy Helikon után az ő neve is szerepelni fog egynémely költő sorai között. Ha nem is mint Ibolyka, ahogyan — mondjuk — nevezték, hanem mint a szerelem valamiféle szelleme, szimbóluma, hangulata, amelyet bájos megjelenése a lelkekben előidézett. (Úgy is volt, el is tette emlékül a verseket, hogy csakhamar férjhez menjen egy — kiadóhoz.)

Notabene költőnk a későbbi életéiben egy irodalmi és lapvezér házában is megfordult egy írói sereglés alkalmából, ahol egy bubishajú — így mondták akkor — szép fekete lány is előfordult a családban. Unatkozva hallgatta a leányzó a költők udvarlását, akik között néhány jóképű, sőt elegans ifjú is volt... csakhogy ezek is csupán költők voltak. S hogy felcsillant a lány szeme, amikor betoppant az ajtón egy nemköltő... S. M. nagymaloms fia. „Na végre”, szölt hangosan és a fiatal poéták tisztán hallhatták lesújtó megjegyzéseit, „Jó, hogy jöttél, legalább simmizünk egyet.” Amiből — részben az lehet a tanulság, hogy a korabeli költőnemzedék rossz táncos volt, mondod te. Ami szintén nem igaz, mert volt azok között jó táncos is... de ezekkel nem volt érdemes simmizni, mint például a nagymalom fiával.

Hol is hagytuk abba a Helikont? Persze, persze, a Népkör nagyszálájában, amelyet azon az esten vörösre izzott vaskályhák fűtöttek melegre, valamint a siker forrósága. Költőnk szédült a spriccerektől, a mellette ülő leányzó kék szemétől és az általános boldogságtól, hogy háta mögött most alapítják meg, de igazán és végleg a vajdasági magyar irodalmat. Visszavonhatatlanul. Nem úgy, mint eddig, ennek vagy annak a lapnak hasábjain csupán, hanem egyetemlegesen, keresztényeknek, zsidóknak meg vörösöknek együtt. (Ez volt a három korabeli jelző, a középsőt a liberálisok kapták.) Akkor kinyíltak az ajtók és besereglettek a vezérek és ők is szétszóródtak a teremben. A köz- és váltóügyvéd asztalához egy kerekarcú, nagyhasú, fekete szemű ember került, s tudatta, hogy volt ugyan némi harc, de tapintattal elintézték az ellentéteket, és létrejött az egységvonal, amely mindenkire egyaránt kötelező. Mire a köz- és váltóügyvéd keze a pincér felé lendült, az úgy értette, hogy tölteni kell és tölteni is kezdett, de az ügyvéd újabb intése megállította.

— Rizlinget, Csergényi — mondta az ügyvéd, mire a pincér odaügetett a sánkhöz és hozott egy butéliásüveget, amelyben ez a szomszédos Gyöngysziget legalább tizenöt éves bora csillogott. Sárga volt ez a bor, mint az olaj és költőnk rémülten gondolt arra, ha ezt megissza, be fog csípni, tehát jól megszódázta és úgy ivott irodalmunk létrejöttének sikerére. És erélyes kézzel visszaboxolta — az asztal alatt — egyik kartársát, aki balján ült és az asztal alatt feléje bökött. „Jól élsz, költő, a fene a hasadat” — ezt súgta fülebe a másik, holott ő is jól élt itt az asztal mellett, de fiatal volt és elfogult és kötekedő. (Györgynek hívták, hova lett szegény, igazi költő sohasem lett belőle végeinken; azt hiszem kiment Braziliába erdőt irtani.)

Ne vegyük zokon költőnktől, hogy annyi sok tiszteletbeli butélia után csak homályosan emlékszik arra, mi is történt a nagy színpadon, amelyen — irodalmi est címén — fekete ruhába öltözött költők és írók léptek a pódiumra és az előttük elfekvő papírról ezt-azt felolvastak. Bizonyára verseket olvastak és úgynevezett elbeszéléseket, jó hosszú számokat, de ezt nem szabad rossz néven venni egy irodalomtól, amely akkor indult és annyi sok mondanivalója volt. Különben is, aki az irodalmi esteken hallgatóként szerepel, az azért jött, hogy hallgasson. Nem mindegy, hogy egyben vagy darabokban hallgatja a dolgokat? Volt egy író, aki akkortájt regényt írt — fél regényét felolvasta, de szépen megtapsolták, éppen olyan szépen, mint aki nyúlfarknyi verssel robbant be a színpadra. Költőnk mellett — aki bár eleven, szavazásra jogosult helikonista volt (nem úgy, mint B. M. főszerkesztő, aki nem kapott meghívót), költőnk mellett mások is ültek, akik szintén nem mehettek fel a színpadra felolvasni, de nem baj! Költőnk — mondom — csak homályosan emlékezett arra, mi minden történt ott a pódiumon meg körülötte, egyet tudott csak (de azt változatlan erős szívvel és hitesen tudta), hogy amit azok odafent olvasnak, az voltaképpen lanyha semmi, annál ő sokkal többet, modernebbet és elevenebbet tudna mondani. De nem engedik még. Pedig neki már szakettje is van, szóval lépett már egyet a létrán felfelé. Majd! Aki mellette ült — bökdöste folyton, ránézett... persze, ez azok közül való, akik szakett nélkül jöttek el, nyakkendő nélkül. Bökdösték egymást a felolvasás alatt és mit gondoltok, amaz mit bökdösött őfeléje? Hát azt, hogy ez lagymatag semmi, ennél ő sokkal jobbat, százszor jobbat tudna, de nem engedik még fel, lám, milyenek!

A szünetben jött Nád Adorján — ki emlékszik vajon még rá? —, ő nem volt meghívott, csak kiküldött, vagyis tudósító és emiatt hegyes tör volt az ő szívében is. Pedig micsoda információi voltak! Hogy H. S. kötet kiadására készül, hogy a múltkor mámorában fél óráig szobrot állt a parkban egy rondella közepén, hogy van egy nyomdásza, aki úgy lehet lapot is indít majd! Napilapot! Kabátja lesz Sándornak — tudósította a jólinformált zombori —, fekete bársonyból, és selyeminge, ezt mind az új kiadó finanszírozza majd!

Röpködtek a hírek a széksorok között, mindenki mást és mást vallott a tornyosuló események kapcsán, csak egyben volt egységes nézetük a költőknek és egyéb tollforgatóknak: hogy ami odafent a színpadon folyik, az lagymatag semmi, hogy ők ennél sokkal, százszor jobbat tudnának mindannyian. De hát ha az embernek nincs szakettje, ugye... vagy nyakkendője sincs és meztelen nyakú... nem lesz soha igazság a helikonisták világában sem, úgy érezték sötétben és összecsapták lelkesen a tenyerüket egy szép írónőnek, aki verseket mondott odafent. Mert a női nemet mindennekfelett és erősen tisztelték az irodalomban.

Ó, micsoda két nap volt az! Már jövet is az állomáson, ahogy sereglettek a meghívott írók és költők, fehérkarszalagos rendezők fogadták és irányították a bérkocsik felé, szóbeli utasítással, ki kinél fog megszállni. Fiá-

kerhez jutni akkor másnak, mint helikonistának, Becsén lehetetlen volt, valóságos hosszú lakodalomsor kanyarodott ki az aszfaltjáról nevezetes becei vasútucára. A Helikon, igen, ez volt a fojtott beszélgetés témája a bérkocsik mélyén... kik jöttek el? Borsódi Lajos vajon itt van-e? Hát a szabadkaiak, a lázadók, azokkal mi van? Igaz, hogy Fenyves megtiltotta embe-reinek a részvételt? Nem igaz, hangzott a válasz, hisz ő maga is eljött!

Micsoda két nap volt az! Hol itt, hol ott vonult a sarokba egy csoport és szövegezett és pontokat fogalmazott, ott fogalmazgattak még késő dél-időben is, talán ma is ott fogalmaznának izgatottan, ha nem jöttek volna elő a házigazdák és vitték volna beosztott vendégeiket. Micsoda két nap volt, mennyi jó falat az üres költőhasakba! Másnap délelőtt semleges helyen — egy hosszú felolvasás alatt valami nagyteremben — ásítózva dicsekedtek a költőfiókák, a legfiatalabbak.

— Az én házigazdám, hogy az micsoda ember, halljátok, kinyitom a szemem és már ott áll a törkölyös üveggel — mondotta Somogyi Pál, akit, munkásember lévén maga is. egy derék iparoshoz osztottak be, úgy gondolván, hogy költő, költő, de ő ott jobban érzi majd magát! És dicsérgette a lángost, amelyet a kenyersütő tekintetes asszony az aznapi tésztából szakított és sütött ki a versfaragó tiszteletére.

Egy másik — ábrándosszemű jogászgyerek — vendéglátó gazdájának a könyvtárát dicsérte: képzeljétek, mind a négy fal telistele könyvekkel... ő, ha én oda hosszabb időre beszabadulhatnék.

A patikus azért volt álmos — vallotta a hosszú felolvasás alatt, amely a Népkör teljes hat évtizedét majdnem időben is felölelte —, ő azért volt álmos, mert gazdája iszonyú nagy vadász és négykor reggel kirángatta az ágyból, jöjjön ki vadászni az őszi ugarra, mert nincs annál szebb. És a gyógyszerész puskát ragadva ment; Lovik Károlynak vagy Bársony Istvánnak képzelte magát a házigazdája oldalán és több ízben is hangoztatta a vajdasági magyar vadászirodalom feltámasztásának szükségét.

Csak az alsóvárosba nem tessékelték a sereglő poétákat — az alvégi dűledező, szomorú házsorokba, ahová pedig a Somogyi-csapatnak, a vörösöknek ugyancsak kedvük lett volna kimenni. „Mert minek mennétek oda, témaért? Hát hiszen az alsóvárosban kántor az Imrénk, ő onnan úgyis megír mindent, s milyen tréfásan, hehehe!” Somogyi a maga bikafejével — szájában a friss lángos ízével — engedékeny volt: na jó, hagyjuk az alsóvárost... pedig micsoda sorok kerültek volna éppen onnan tollára. Az ő tollára, aki akkor már megírta a Munkásnapárban:

— — — — —
*De érezzük, téped már láncaid
Szent korbácsod a kin, a vágy, a hit
Agyunkba és vérző szívünkbe hasít,
Világít, szít, barikádokra úz
A megváltó, átok-áldott tűz.*

A derék iparos, akinek dunnája alatt a poéta az éjszakát átaludta, és aki maga is három segéddel és négy inassal dolgozott és kis gyártelepről ábrándozott a saját szakmájában, nem is sejtette, milyen ördögfiókat melenget az ő vendégágya; felesége meg, aki a lángost szíves kézzel kiszaggatta reggel a kenyértésztából (a falon, mesélte Somogyi, annyi a Mária-kép, hogy mindig behunyom a szemem), ha a jó asszony megtudja, hogy ez a költő voltaképpen vörös lázadó, dehogyan lett volna hozzá oly jószívvel! S csodálko-

zott volna, hogy ez a poéta részben a plébános védelme alatt, sőt annak felhívására kapott itt szállást! Tán meg is átkozták volna a pálinkát, amit feléje nyújtottak, vagy az asszony odasütötte volna a lángost, ha ilyet tud róla... „Olyan jóképű legény” — dicsekedett a szomszédasszonyoknak, akik sohasem láttak eleven költőt és kukucskálni jártak a küszöbre.

De hagyjuk ezeket az alapjában derék embereket, a vendéglátókat és térjünk vissza a költőhöz. Tudta ám nagyon is jól a vezér, a Széplélek, hogy ezek mifélek, hogy van köztük ilyen is, meg olyan is, de most ez mind nem számít, fontos az egység, jöjjenek hát a Szervezett Munkás meg a Munkás-naptár írói is, jöjjenek csak el, hívjuk meg őket (a színpadra úgysem mehetnek, a színpadra, mint már mondtam, csak szakettben lépett fel az író).

Költőnk — akinek lelkén és emlékéen át e becsei sereglés szép napjait átéljük most — a pálinkát metszett pohárban kapta reggel és lángos helyett kuglófot, amelyben mély nyomot hagytak a csokoládécsfkok; kellő kézcók után a nagyszasszonynak, derús lélekkel indult mindig reggel ezeken az ünnepeken, amerre elirányították. Gallérját, amely a tegnapi sereglést befejező táncvigalmon megpuhult, tisztával cserélte ki (azt hozott magával a táskájában), ez növelte öntudatát, valamint az a buggyos, sávós nyakkendő, amely akkortájt olyan nagy divat volt a szakettkabát mellé. F. L., aki mellette lépkedett, ugyancsak cserélt gallérral (és aki a klérus áldásával kezdte, rossz nyelvek szerint, minden reggel a szerkesztőségi munkáját), csodálatosképpen nem akarta őt átszipkázni a papvezette táborba, sőt keserű szavakat hallatott gazdái ellen. „Beszélni fogok a liberális lapvezérrel”, vallotta. — „Jobban szeretnék ott dolgozni a B. N.-nál. Csakhogy ez nehéz pont, nagyon nehéz, túl sok borsot törtem már az öreg orra alá!”

Költőnk, aki az irodalomban eddig csak a csillagokat látta fent a magas égen, rendkívül elcsodálkozott, hogy ilyesmi is van. Hogy a szent mezőn, amelyen a vers és a prózaírás folyik, ilyen fogalmak is vannak, hogy lapérdek meg csoportérdek, azt sem tudta, hogy a királyi posta mindenféle leveleket szállít minden irányba, amin — nicsak — az ő élete és sorsa is megfordulhat! S még nagyobb tisztelettel kezdett felnézni a Széplélekre, aki tudója mindezeknek a dolgoknak, maga is ilyen levelező (mintha levélváltással be lehetne temetni az árkokat, amelyek egyre inkább szakadékká mélyülnek!) És este is a csillagokat nézte a költő és tűnődött, tudják-e azok odafent a magasban, hogy ez az F. L., a nagy poéta, átállásra készül a liberálisok javára.

(De hol vannak a többiek? — kérdezed majd joggal a költőtől. Teljes névvel a többiek, akik ott voltak és tevékenykedtek és felolvastak, csillogtak, alapítottak és leveleztek... A költő pedig alázattal bocsánatot kér: nem krónikát akar írni vagy irodalomtörténetet, ő csak azokról ír, akik azokban a napokban szívéhez közeljöttek és akiknek szava az ő füléhez valóban eljutott. Ő csak utazott egy ünnepségre, amelyet Helikonnak nevez emlékeztében; lehet, hogy egyszer a többiek is előkerülnek, előjönnek mind az emlékezés mélységes tengeréből... a költő csak arra gondolt, amikor ezeket a scrokat írta, hogy valahol mégis el kellett kezdeni emlékeinek felevenítését egy irodalom bölcsőjénél.)

A csillagok alatt a késő őszben vándormadarak húztak el, nagy V alakban vadlibák hirdették a tél közeledtét. „Kemény tél lesz” — mormolta mellette a házigazdája, akivel együtt korán tért nyugovóra, hisz neki már kora hajnalban indulni kell. Már formálgatta magában azt a negyven sort, amelyet majd meg kell írnia egy kis hetilap számára erről a költői sereglésről, a Helikonról, a nagy összefogásról a vajdasági magyar irodalomban. Negyven sor, többet úgysem engedélyez a kiadó, fél dinár sorával, éppen a

fiáker útja ki és be az állomásra. Szerencsére a bérkocsit a rendezőbizottság fizeti — meg a vasutat: odahaza úgyszintén gyalog kell bemennie az állomásra, mert ott már lefoszlik homlokáról a költő csillaga és egyszerű hírszállítóként lép be a kis nyomdába, ahol ő intézi a hirdetések megfogalmazását is. Lépkedett a csillagos őszben — a Tisza felől párák verődtek égnek és mégis örült, hiszen most már semmi, de semmi nem állíthatja meg a tökéletes boldogságát. Otthon a nyomdászok már megígérték — hogyne, amikor helikoni meghívót kapott —, hogy kötetét hitelbe kinyomják! Es boldogan gondolt erre a becsei sereglésre: legalább húsz embernek fogja itt házalással eladni ezt a kötetet. És egyik vevője éppen ez a mellette lépkedő köz- és váltóügyvéd lesz, aki gyanútlanul jön az oldalán és semmit, semmit sem sejt arról a dologról.

